

Márton Sándor

Egyetemi hallgatók munkaérték preferenciái

A kutatás keretei: a minta és a módszerek

Jelen tanulmányunk egy több éve folyó egyetemi programhoz illeszkedik¹. A Debreceni Egyetemen a 2000/2001-es tanévben kezdeményezte az akkori rektori vezetés egy új tehetséggondozási program indítását, amely a meglévő formákhoz – TDK, szakkollégiumok, demonstrátori hálózat – illeszkedett. E program újszerűségét a bekerülési eljárás többfordulós mérései, illetve a program különböző támogatási formái, elsősorban a tutori rendszer jelentették (Balogh – Fónai, 2003). A programba való bekerülés három lépcsőben történik, amelyek közül az elsőben a karok delegálják a tanulmányi eredményük alapján a nappali tagozatos másodéves hallgatók felső ötödét. A második fordulóban kerül sor a három mérési eszközt alkalmazó kiválasztási eljárásra. Ennek része a Super-féle munkaérték kérdőív, a Raven-teszt, és egy, a hallgatók szocio-demográfiai háttérét és szakmai motivációit vizsgáló kérdőív. A kiválasztás második fázisának eredményei alapján a harmadik lépcsőben a karok döntenek a hallgatók programba kerüléséről. Ennek eredményeként évente mintegy száz hallgató, azaz a másodéves nappali tagozatos hallgatók 2–3 százaléka kerül a programba. Ez a kiválasztási szisztéma a 2001/2002-es tanévtől működik – a mérőeszközök változásai és a bolognai képzés sajátosságainak a figyelembevétele miatt a 2001 – 2008. közötti időszak eredményeit elemezzük.

Ebben az időszakban a karok mintegy 4500 hallgatót delegáltak a beválasztási eljárásba. E hallgatók kb. 70 százaléka, 3158 fő vett részt a méréseken. Számukra a Debreceni Egyetem egy beválogatási – mérési eljáráson való részvételt biztosított – a programba való „behívás” a folyamat „első lépcsőjét” jelentette, míg a „második lépcsőbe” azok kerültek, akik ténylegesen részt is vettek a mérésben. Közülük kerültek ki azok, akiket az egyes karok felvettek a programba („bekerültek”). A „második lépcsőben” 3183 hallgató vett részt a méréseken, ők jelentik a tanulmányban vizsgált mintát, közülük a karok 678 főt vettek fel, ők jelentik a „bekerült” almintát a vizsgált, 2001 és 2008 közötti időszakban.

A beválogatási eljárásban a Super-féle munkaérték preferenciákat (Super 1957) nem vettük figyelembe a „beválogatás” elemeként, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a karok (és szakok) között lényeges különbség van, amit az egyes szakok, illetve professziók sajátosságai magyaráznak, és ez szorosan összefügg a hallgatók pályaképének más elemeivel is.

A mérési eljáráshoz kapcsolódó kutatás mintája nem tekinthető reprezentatívnak, hisz abban a tanulmányi eredményük alapján a „felső ötödbe” tartozó hallgatók kerültek be, akik valószínűleg motiváltabbak a tanulásban, és valószínű, hogy a szakmai anticipációjuk is határozottabb, mint hallgató társaiké. E tényezőket mindenképpen figyelembe kell venni az eredmények értelmezésénél. Ettől függetlenül a nagy elemszám alkalmas egy, a Debreceni Egyetem különböző szakos hallgatóinak a pálya rekrutációját, motivációit és szakmai

¹ A szerző e program első szakaszában működött közre, mint statisztikus elemző. A tárgykörben több tanulmány és előadás társszerzője volt, jelen írás ezek szerkesztett változata (Fónai – Kiss – Márton – Zolnai 2010, Márton 2013).

szocializációját vizsgáló longitudinális kutatás megalapozására, sőt, a különböző szakos hallgatók „arculatának” a jelzett területeken való, általánosabb jellemzésére is. A kiválasztás, illetve az adatbázishoz kötődő kutatás során alkalmazott módszerek közül e tanulmány a Super-féle munkaérték kérdőív főbb eredményeinek a felvázolására törekszik.

Feltevéseink

A preferált munkaértéket tükrözik a hallgatók szakmai identitásának alakulását, de képet alkothatunk a képzésről, és a szakmáról is. Az eredeti Super értelmezés szerint különbségeket vártunk a képzési szintek között. Super eredményei szerint az alacsonyabb végzettségű szakemberek számára fontosabbak a társas kapcsolatok, mint a magasan kvalifikáltak körében, Szilágyi Klára szakmunkástanulók között azonban ellenkező tendenciákat tapasztalt, inkább az anyagi értékek domináltak (Szilágyi 1987.)

Feltevésünk szerint különbségeket várunk a karok között a szak presztízsének megítélésében, mely befolyásolhatja a munkaértékek alakulását is. A korábbi vizsgálatok eredményei alapján a teljes minta, és az egyes alminták sorrendjei hasonlóan fognak alakulni, de a nagyon eltérő profilú karok adataiban jellegzetes tendenciákra számítunk. A vizsgált minta életkori sajátosságai, valamint az, hogy a szakmai identifikáció folyamatának elején tartanak a hallgatók az értékpreferencia alakulásának jellegzetességeit eredményezhetik.

Korábbi elemzések (Fónai – Zolnai – Kiss 2005) eredményeinek a teljes vizsgált időszakkal való összevetése alapján azt várjuk, hogy az elmúlt évek társadalmi folyamatainak és a válságoknak a hatására a hallgatók preferencia rendszerében erősödik a munkával kapcsolatos biztonság és a munkateljesítménynek a szerepe. Ez az összehasonlítás bizonyos mértékig felfogható egyfajta longitudinális elemzésként is, bár annak az érvényességét csökkenti, hogy a két időszak közül a teljes, vizsgált időszak magába foglalja az első periódus eredményeit is.

A Super munkaérték kérdőív főbb eredményei

A mérési eljárásban résztvevő hallgatók a legmagasabb, szinte hasonló mértékben legmagasabbra értékelik azokat a munkákat, melyek jó társas kapcsolatokat biztosítanak számukra, változatosságot, és az önérvényesítés (autonómia) lehetőségét nyújtják számunkra (csaknem 13 értékpont²). Ezekben magas az egyetértés, kevés eltérés mutatható ki mind az egyének, mind a karok között (2 alatti szórás értékek). Ez ellentmond Super tapasztalatának, miszerint a felsőfokú végzettségűek nem tartják fontosnak a humán értékeket a munkájuk során. Meg kell jegyeznünk, hogy a nemzetközi összehasonlító vizsgálatokban, a német mintában ez a tendencia markánsan meg is jelent. A vizsgálati személyek szakmai szocializációjuk elején állnak, sem az értelmiségi szerepvállalás, sem a szakmai identitás nem markáns még (1. táblázat)

² A korábbi vizsgálatok alapján - melyeket saját eredményeink is alátámasztanak -, az átlagértékek minimum 7-8 és maximum 12-13 átlagértékeket vesznek fel (Szilágyi, 1987.: 7,4-12,4; Kiss, 1999.: 8,4-12,8)

1. táblázat: Az értékkörök rangsora és átlaga a teljes mintán

2002 – 2005			2002 – 2008		
Értékkörök (A ranghelyek sorrendjében)	Átlag	Szórás	Értékkörök (A ranghelyek sorrendjében)	Átlag	Szórás
1. Társas kapcsolatok	12,97	1,98	1. Változatosság	12,54	2,02
2. Változatosság	12,73	1,93	2. Társas kapcsolatok	12,52	2,25
3. Önérvényesítés	12,72	1,89	3. Önérvényesítés	12,43	1,97
4. Kreativitás	12,03	2,03	4. Altruizmus	12,07	2,55
5. Munkával kapcsolatos biztonság	12,01	2,01	5. Kreativitás	11,91	2,22
6. Szellemi ösztönzés	11,53	2,01	6. Presztízs	11,50	2,28
7. Fizikai környezet	11,53	2,26	7. Szellemi ösztönzés	11,39	2,23
8. Presztízs	11,49	2,26	8. Munka teljesítmény	11,35	2,01
9. Altruizmus	11,43	2,10	9. Függetlenség	11,13	1,99
10. Függetlenség	11,38	2,06	10. Hierarchia	11,09	2,36
11. Munka-teljesítmény	11,34	1,94	11. Anyagiak	10,85	2,59
12. Hierarchia	11,03	2,27	12. Munkával kapcsolatos biztonság	10,76	3,02
13. Anyagiak	10,84	2,63	13. Fizikai környezet	10,40	2,73
14. Esztétikum	9,59	2,48	14. Esztétikum	9,57	2,55
15. Irányítás	8,56	2,69	15. Irányítás	8,58	2,70
N = 1346			N = 3158		

Forrás: DETEP 2001-2008

A hallgatók határozottan elutasítják, illetve hátra sorolják a hierarchia, az anyagiak, az esztétikum, és az irányítás minőségének fontosságát. Jellegzetes, hogy míg a preferált értékkörök megítélésében nagy az egyetértés, addig az elutasítottaknál lényegesen nagyobb nézetkülönbséggel találkozunk. Ezek azok az értékek, melyeknek inkább individuális, személyiségtől függő a megítélése, szemben a sztereotípebb, életkori és szakmai csoport által meghatározott elfogadott értékeknél. Az utolsó két helyre, mind a négy esetben az esztétikum és az irányítás jelenik meg, ami érthető, hiszen nem művészeti szakirányokról van szó, valamint az emberséges és igazságos vezetés fontossága a gyakorlatban válik hangsúlyossá. Annak ellenére, hogy sok az egyezés, mégis ezeken a területeken van a nagyobb változatosság a hallgatók körében, ahogy a későbbiekben látni fogjuk.

A középső hét értékkör közel azonos átlagértéken jelenik meg, hasonló szórásokkal, spekulatívén azt mondhatjuk, hogy valószínűleg egy faktorba tartoznak. Ha közös jellemzőt keresünk, leginkább azt láthatjuk, hogy sokkal inkább a végzett munka jellegzetességeitől függenek ezek az értékek, és a konkrét munkavégzés során jelennek meg. Valószínű, hogy a szakmai gyakorlat növekedésével hangsúlyosabbá válnak a társas és individuális ösztönzők mellett.

Ahogy arra utaltunk, a tehetséggondozó program mérési, beválogatási eljárása alkalmas lehet a longitudinális változások vizsgálatára is. Korábbi tanulmányukban Fónai, Zolnai és Kiss (2005) már elemezték a teljes minta rangsorának és a karok szerinti rangsornak a sajátosságait. Jelen tanulmányunkban a program első periódusának eredményeit vetjük össze a vizsgált, teljes időszakokkal. Részben ez is magyarázza, hogy lényeges változásokat az értékkörök rangsorbeli helyében nem tapasztalhatunk – ez igazolja más kutatások eredményeit is, azaz azt a tendenciát, mely szerint a munkaértékek változása lassú, hosszú folyamat. Esetünkben ehhez járul, hogy a szakmai szocializációjuk kezdetén járó hallgatókról van szó. Az értékkörök rangsorbeli helye némileg módosult a teljes vizsgált időszakban, ugyanakkor az értékkörök választásának átlagai alig változtak. Két értékkör esetében figyelhető meg lényegesebb változás: a *munkával kapcsolatos biztonság* (biztos elhelyezkedés, mindig megfelelő munkával rendelkezik, ha az adott munkahely megszűnik, biztosan kap másik munkát), és az *altruizmus* (másokon segíthet, jót tehet mások érdekében, más emberek javát szolgálja) esetében. A munkával kapcsolatos biztonság az 5. ranghelyről a 12. ranghelyre szorult, ami a már elutasított értékkörök közé tartozik, és az átlag is 12,01-ről 10,76-ra csökkent – ez, még ha az eredmények magukban is foglalják a korábbi időszak értékeit, azt mutatja, hogy a hallgatók számára *kevésbé fontos a munkával kapcsolatos biztonság*. Ezt azzal magyarázzuk, hogy maga a „munka biztonsága” rendült meg jelentősen a vizsgált időszakban, és valószínű, hogy ez befolyásolta már rövid idő alatt is az ezzel összefüggő értéket. A korábban a 9. helyen lévő altruizmus a „semleges” zónából a preferált 4. helyre került, és az értékkör átlaga is nőtt, 11,43-ról 12,07-re. Ez a változás is látszólag nehezen magyarázható, a makrogazdasági és társadalmi folyamatok inkább az érdekérvényesítés, a presztízs és a teljesítmény fontosságát indukálnák – a hallgatók ehhez képest altruista módon reagálnak, ami a szolidaritással összefüggő értékek finom, a háttérben zajló erősödését mutatják, azaz a reakció a makrofolyamatokra inkább szolidáris, mint versenyelvű. A teljes mintára (3158 fő) vonatkozó rangsorhelyek és átlagok alapján a nemek szerinti hovatarozás nem alakítja a választásokat, nem beszélhetünk jellegzetesen „nőies”, vagy „férfias” munkaértékekről.

A karok szerinti választások alapvető sajátossága, hogy nincsenek igazán markáns eltérések az egyes karok hallgatóinak munkaérték preferenciáiban (*lásd: Mellékletek 1. táblázat*), ugyanakkor az azonosságok mellett bizonyos eltérések kimutathatók. A kutatás más kérdései ennél nagyobb különbségeket mutattak a karok hallgatói között, például a karok egyetemen belüli rangsorolását, annak indoklását, a szakemberek tudásának eltéréseit illetően. Ezt azzal magyarázzuk, hogy a szakmai szocializációjuk kezdetén álló hallgatók érzékenyebben reagálnak az általuk közvetlenebbnek érzett és tartott kérdésekre – ezt jelentős mértékben alakítja az egyes szakokról és szakmákról kialakult külső és belső kép, a professziók „közvélekedésen” alapuló értékelése.

A Super munkaérték körök esetében a teljes mintától eltérő preferenciákat elemezzük, ami alkalmas lehet a karok és a hallgatók választása, rangsorolásai közötti különbségek jellemzésére. A *társas kapcsolatokat* leginkább az Orvos-és Egészségtudományi Centrum hallgatói preferálják, ami jelentős mértékben összefügg azzal, hogy alapvetően segítő jellegű szakmára készülnek. Leginkább az Informatikai Kar hallgatói a legkevésbé elfogadóak ezzel az értékkel kapcsolatban – az ő preferenciáik egyébként is a legösszetettebbek, egymásnak ellentmondó preferenciáik vannak, például ők fogadják el legkevésbé az önérvényesítést, de

az altruizmust is. Az *altruizmus* leginkább a Fogorvostudományi és az Egészségügyi kari hallgatókat jellemzi, legkevésbé fogadják el ezt az értékkört a (köz)gazdász, informatikus és mérnök szakos hallgatók, ami professzió képük más összetevőivel is szinkronban van. „*Legkreatívabbak*” a fogorvos hallgatók, és legkevésbé nyitottak erre az értékkörre a GVK (gazdász) és a GYFK (szociálpedagógus, óvodapedagógus, andragógus) hallgatói – ezeket a preferenciákat részben a professzió sajátosságai és a hallgatók professzió képe alakítják. A *szellemi ösztönzés értékköre* (új gondolatok, új problémák, szellemileg izgalmas munka) leginkább az orvostanhallgatókat és a gyógyszerész hallgatókat vonzza, míg kevésbé jellemzi a Gyermeknevelési és Felnőttképzési, valamint az Informatikai Kar hallgatóit – ezek a választások valószínűleg a képzéssel és a professziókról kialakult képpel vannak összefüggésben. A *munkateljesítményt* (a munka objektivitása és a folyamatos önfejlesztés kényszere) a fogorvos hallgatók és a természettudományos szakok hallgatói preferálják leginkább, ami nem tűnik véletlennek e szakok és professziók sajátosságai miatt. A hallgatók nem juttatják kifejezésre preferenciáikban, hogy fontos volna számukra a *függetlenség* (szabad és önálló döntés), ami kifejezetten meglepő az életkorra jellemző függetlenség igény miatt – ennek a magyarázata a professziókról kialakult sztereotípiák ismerete lehet, legalábbis ez magyarázhatja az orvostanhallgatók rangsorolását, de nehezebben értelmezhető az informatikus hallgatók választása, hisz az informatikusokról, mint professzióról kialakult egyik sztereotípiá épp a szakmai függetlenség. Hallgatótársaiknál valamivel jobban preferálják a *hierarchiát* a fogorvos hallgatók, és természettudományi szakok hallgatói, ugyanakkor „ismert” hierarchikus szakmák hallgatói a teljes minta átlagának megfelelően választották azt. Az *anyagiak* a Gazdálkodástudományi-és Vidékfejlesztési Kar, valamint az Informatikai Kar hallgatóit vonzzák leginkább – miközben más, „keresős” karok és szakok hallgatói kevésbé preferálják ezt az értékkört; kutatásunk más kérdései azonban azt mutatják, hogy az egyes szakok és professziók helyzete és jövőbeli esélyei komoly hatást gyakorolnak a hallgatók pályaképére, például a jövedelem, a presztízs és a befolyás megítélésére. A munkával kapcsolatos *biztonság* értékkörét a GYFK és az EK hallgatói fogadják el leginkább, amit részben a választott szakmáik helyzetének a megítélése is alakíthat – az informatikus hallgatóknak a legkevésbé fontos a munka biztonsága, ez a munkaerő-piaci esélyeik értelmezésével is összefügg. A *munka fizikai környezetét* (szép környezet, csend, kényelmes körülmények) az agrárcentrum és a GYFK hallgatói preferálják, és kevésbé lényeges az orvostanhallgatók számára. Az *esztétikum* leginkább a fogorvos hallgatókat vonzza, ami könnyen értelmezhető a professziójuk sajátosságaival. Ez az értékkör kevésbé fontos a gazdálkodás jogász és informatikus szakos hallgatók számára. Az *irányítást* leginkább a (köz)gazdász hallgatók preferálják, ami ugyancsak összefügghet professziójukkal, és kevésbé fogadják azt el az orvos – és fogorvos hallgatók, holott magát a szervezeti autonómiát kevésbé tartják fontosnak, igaz, a szakmai autonómiát inkább.

A hallgatók társadalmi háttérét jellemző változók közül az apák iskolai végzettségének és a térségnek a munkaérték preferenciákra gyakorolt hatását elemezzük. A „társég” egész pontosan a hallgatók lakóhelyének megyéjét jelenti, a felsőoktatási statisztikák is ezt a tagolást alkalmazzák (2. táblázat).

2. táblázat: Az értékkörök átlaga az apák iskolai végzettsége szerint

Értékkörök (A teljes minta ranghelyeinek sorrendjében)	Legfeljebb általános iskola	Szakmunkás- képző	Érettségi	Főiskola	Egyetem	Teljes minta
1. Társas kapcsolatok	12,43	12,80	12,47	12,44	12,27	12,52
2. Változatosság	12,40	12,61	12,40	12,58	12,66	12,53
3.Önérvényesítés	12,57	12,49	12,42	12,39	12,35	12,44
4. Kreativitás	11,80	11,68	11,89	12,14	12,27	11,92
5. Munkával kapcsolatos biztonság	11,67	10,92	10,44	10,83	10,52	10,75
6. Szellemi ösztönzés	10,76	11,21	11,33	11,66	11,89	11,39
7. Fizikai környezet	11,52	10,57	10,22	10,24	10,04	10,40
8. Presztízs	11,87	11,61	11,59	11,24	11,33	11,52
9. Altruizmus	12,35	12,08	12,04	12,05	12,06	12,08
10. Függetlenség	11,35	11,09	11,08	11,10	11,16	11,12
11. Munka-teljesítmény	11,53	11,35	11,36	11,25	11,36	11,36
12. Hierarchia	11,53	11,27	11,11	10,72	10,88	11,10
13. Anyagiak	11,25	11,02	10,87	10,52	10,57	10,84
14. Esztétikum	9,84	9,41	9,57	9,57	9,79	9,59
15. Irányítás	9,28	8,49	8,69	8,22	8,54	8,60

Forrás: DETEP 2001-2008 *Csak az átlagok

Az apák iskolai végzettsége kevésbé alakítja a hallgatók munkaérték preferenciáit, azokban alig van eltérés (a konkrét rangsorhelyekben igen, de az átlagokban kevésbé). Egy, igazán karakteres csoport különül el: a legfeljebb általános iskolai végzettségű apák gyerekei azok, akik a materiális értékeket inkább fogadják el, mint a többiek: számukra fontosabb valamivel a biztonság, az anyagiak, a fizikai környezet, a hierarchia és az irányítás, miközben kevésbé preferálják a szellemi ösztönzést, mint munkaértéket. Ez összecseng a kutatás más eredményeivel, az alacsonyabb társadalmi státuszú hallgatók más kérdések kapcsán is fontosabbnak tartják ezeket az értékeket, illetve az ezekkel összefüggő dolgokat. Két értékkör esetében csaknem lineáris kapcsolat érvényesül az apák iskolai végzettsége által meghatározható társadalmi státusz és a munkaérték preferenciák között: a szellemi ösztönzést azok tartják fontosnak a potenciális munkájuk kapcsán, akiknek magasabb a státusza – a fizikai környezet, mint érték esetében pedig fordított a kapcsolat. Ezek a választások részben a karok közötti különbségekben is érvényesülnek, a karok eltérő státuszú társadalmi csoportokból rekrutálódnak. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a karok közötti különbségeket a munkaérték preferenciák választásában a *választott szakokról és szakmákról kialakult ismeretek és pályakép, professzió-kép valamivel erőteljesebben alakítja*, mint a hallgatók társadalmi státusza. Ezt az áttételes hatást mutatja a hallgatók lakóhelyének megyék és régiók szerinti megoszlása is (lásd: *Mellékletek, M2. táblázat*).

A lakóhely földrajzi elhelyezkedése egy csoportnál eredményezett lényeges eltérést a preferált értékkörök tekintetében, mégpedig a budapesti hallgatók esetében. Ennél a csoportnál az elemszám már elég magas ahhoz, hogy konzekvenciákat vonhassunk le a különbségekből. A budapesti hallgatók a többi régió hallgatói által preferált értékkörök közül egyedül az önérvényesítést tartják fontosnak, igaz azt egyedülként az első ranghelyen. Ugyanakkor

egyedüli csoportként a társas kapcsolatok értékköre a legelutasítottabb értékek között szerepel, utolsó előtti (!) ranghelyen. Ugyancsak érdekes, hogy egyedüli csoportként az anyagiak preferenciája megjelenik, csakúgy, mint a hierarchia értékköre. A kreativitás is az elutasítottak közé csúszott a fővárosi lakhelyű hallgatóknál. Ez egy elég szokatlan értékstruktúrát jelent ennél a csoportnál. Természetesen sok számba jöhető oka lehet ennek a jelenségnek, mely magyarázatot igényel. Különösen abban a megközelítésben, ha tudjuk, hogy a budapesti hallgatók magas státuszú társadalmi csoportokból érkeztek, és preferenciáik ehhez képest lényegesen eltérnek az apák iskolai végzettsége által alakítottaktól.

Teljes adatbázisunk a 2. körös mérésben résztvevő hallgatókra vonatkozik, az eddig elemzett értékkörök is erre a körre vonatkoztak. A bekerült és a nem bekerült hallgatók között öt területen érvényesült szignifikáns különbség a munka értékköröket tekintve (3. táblázat)

3. táblázat: *A bekerült és a nem bekerült hallgatók munkaérték preferenciái*

	Bekerült hallgatók		Nem bekerült hallgatók	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Függetlenség	11,28	1,94	11,08	2,00
Fizikai környezet	10,58	2,74	10,35	2,72
Presztízs	11,78	2,20	11,43	2,72
Irányítás	8,89	2,73	8,49	2,69
Kreativitás	12,11	2,18	11,86	2,23

Forrás: DETEP 2001-2008

A szignifikánsan eltérő értékkörök preferenciái minden esetben a programba került hallgatók körében magasabb, ők azok, akik inkább függetlenek, fontosabb nekik a munka fizikai környezete, a presztízs, az irányítás, és a kreativitás is – ez utóbbit kifejezetten magas érték mellett választják. A függetlenség, a presztízs és az irányítás pedig a diplomás professzióknak az autonómiára és a dominanciára való törekvését is kifejezi. A két csoport között, ahogy arra pályaválasztásnál is utaltunk, viszonylag karakteres különbség van, a programba került hallgatók motiváltabbak, és már másodéves korukban jellegzetes elvárásaik vannak a választott professzióval szemben (ezt még a professzió jövőjére vonatkozóan vizsgáljuk).

A Super munka értékkörök választásában hagyományosan jelentős eltérések vannak a férfiak és a nők között, nincs ez másként ebben a mintában sem (4. táblázat).

4. táblázat: *A munkaérték preferenciák nemek szerinti eltérései*

	Férfiak		Nők	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Altruizmus	11,80	2,60	12,21	2,50
Társas kapcsolatok	12,38	2,36	12,60	2,17
Munkával kapcsolatos biztonság	10,60	3,07	10,84	2,59
Változatosság	12,34	2,09	12,64	1,96
Hierarchia	10,95	2,31	11,16	2,36
Fizikai környezet.	10,22	2,85	10,49	2,65
Esztétikum	9,39	2,55	9,66	2,53

Forrás: DETEP 2001-2008

Mivel lehet jellemezni az egyes nemeket? A férfighallgatókat azzal, hogy ezekben az értékörökben „kevésbé” altruisták, kevésbé fontos számukra a társas kapcsolat, a munka biztonsága, a változatosság (!), a hierarchia (!), a fizikai környezet és az esztétikum, mint a nők számára, akiket az önzetlenség, a társas kapcsolatok és a munka biztonsága vonz, ez magyarázza a hierarchia elfogadását is, és nekik fontosabb a munka fizikai környezete és az esztétikum. Az eltérések mintázata megfelel a nemek eltérő szocializációjának, és a nemi szerepek társadalomtörténeti különbségeinek is.

A tehetséggondozó program mérési, beválogatási eljárásában önként résztvevő, a tanulmányi eredményük alapján a „felső ötödbe” tartozó hallgatók professzió-képe és az ezzel összefüggő Super munkaérték választása számos sajátosságot mutat. Fontos hangsúlyozni, hogy a mintába került hallgatók nem reprezentálják a Debreceni Egyetem hallgatóit, az eredmények a motivált, másodéves, nappali tagozatos hallgatók munkaérték preferenciáinak a jellemzésére alkalmasak. A hallgatók professzió-képét számos tényező alakítja, a társadalmi háttérüktől kezdve a választott szakmákról kialakult sztereotípiáig. Eredményeink azt mutatják, hogy a különbségeket jól jellemezhetjük a karok közötti eltérésekkel, még akkor is, ha a karok egy része kifejezetten heterogén a szakok számát tekintve.

Összegzés

Feltevéseink egyik csoportja a végzettség szintjével függött össze: Super szerint a társas kapcsolatok az alacsony végzettségűek számára fontosabbak, ugyanakkor Szilágyi ezt másként tapasztalta, ugyancsak ő utalt arra, hogy az alacsony végzettségűek körében inkább az anyagiak dominálnak. Az „alacsony végzettséget” egy magyarázó változóval, az apák iskolai végzettségével vizsgáltuk. Eredményeink arra utalnak, hogy igen csekély az eltérés a társas kapcsolatok preferenciáiban, de a vizsgált mintában inkább Super eredeti feltételezése érvényesült. Szilágyinak az anyagi értékekre vonatkozó feltételezése esetében is arról beszélhetünk, hogy valamivel valóban az alacsony státuszú családokból érkező hallgatók preferálják jobban az anyagiakat.

A karok közötti eltérésre, a szakok presztízsének a munkaérték preferenciákra gyakorolt hatását két módon is vizsgálható: hogyan alakulnak a különböző presztízsű szakok (karok)

hallgatóinak a választásai, illetve magát a presztízst, mint munkaérték-kört hogyan választják. A hallgatók preferenciáit azonban a karok presztízse mellett (ezt is mértük a kutatás során) legalább annyira alakítják a választott szakmáról kialakult vélemények, elvárások és sztereotípiák, mint a szak presztízse, így egyértelműen nem mondhatjuk azt, hogy ez a feltevésünk igazolódott. Magát a presztízst, mint munkaérték-kört a hallgatók tendenciátlan ingadozással választották, nincs összefüggés a kar, szak presztízse és a presztízis, mint értékkör között. Két kar hallgatói esetében beszélhetünk erről, a magasabb presztízssű gyógyszerészhallgatók valamivel jobban preferálják, az alacsonyabb presztízssű Gyermeknevelési-és Felnőttképzési Kar hallgatói pedig kevésbé preferálják az értékkört.

Az a várakozásunk, amely a különböző válságjelenségek hatására a munka biztonságára és a munkateljesítményre vonatkozott, nem igazolódott: a munkával kapcsolatos biztonság, mint értékkör a teljes vizsgált időszakban a 12. rangsorhelyen áll, míg a kétezres évek első felében az 5. volt, és az értékkör átlaga is lényegesen csökkent. A munkateljesítmény ranghelye ugyan előrébb lépett a teljes időszakban, ám értéke nem változott. A munka biztonságának „bizonytalansága” ezek szerint nem növelte az értékkör fontosságát, hanem szétzilálta – ez az elmúlt években megindult, még nehezen mérhető, általános érték változások egyik következménye is lehet.

Felhasznált irodalmak

Fónai Mihály – Zolnai Erika – Kiss János (2005): A hallgatók munkaérték preferenciái. In: Pusztai Gabriella (szerk.): Régió és oktatás európai dimenzióban. Debrecen: Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete. pp. 190-205.

Fónai, Mihály – Kiss, János – Márton, Sándor – Zolnai, Erika (2010): Characteristics of the Work Value Choices of the University Students. In: Fedor, A – Semsei, I (eds): Twenty Years of Health Care Education and Social Sciences at the Faculty of Health Medical and Health Science Center University of Debrecen. Nyíregyháza: Faculty of Health Medical and Health Science Center, pp. 38-60.

Kiss János (1999): Szociális munkás szakos hallgatók munkaérték preferenciáinak nemzetközi összehasonlítása. In.: Lukácskó Zsolt – Fónai Mihály – Fábián Gergely (szerk.): „Peremvidék” Szociális kutatások Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Nyíregyháza, Salgótarján: DOTE Egészségügyi Főiskolai Kar- Salgótarjáni Népjóléti Képzési Központ, 1999. 251-277.

Márton Sándor (2013): Egy tehetséggondozó program hallgatóinak rekrutációja és professzióképe. Debrecen: Nevelés- és művelődéstudományi program Humán Tudományok Doktori Iskola, kéziratban

Super, D. E. (1957): *The Psychology of Careers*. Harper and Brother, New York

Szilágyi Klára: Super-féle munkaérték kérdőív (1987): Szociálpszichológiai módszerek. Munkalélektani Koordinációs Tanács továbbképző előadássorozat 2. kötet Budapest

Mellékletek

M.1. táblázat: Az értékkörök rangsora és átlaga karonként

Értékkörök (A ranghelyek sorrendje a teljes mintán)	Teljes minta	Agrár-és Gazdálkodás-tudományi Centrum		Orvos-és Egészségtudományi Centrum				Tudományegyetemi Karok						
		GV K	MT K	ÁO K	FO K	GYT K	EK	ÁJ K	BT K	GYF K	IK	KT K	MK	TT K
1. Változatosság	12,54	12,41	12,48	12,62	12,79	12,81	12,49	12,54	12,62	12,45	11,89	12,68	12,81	12,52
2. Társas kapcsolatok	12,52	12,77	12,54	12,82	13,00	13,31	12,94	12,63	12,54	12,23	10,81	12,42	12,74	12,35
3. Önérvényesítés	12,43	12,52	12,65	12,14	12,69	12,63	12,58	12,69	12,50	12,27	11,74	12,54	12,51	12,33
4. Altruizmus	12,07	11,48	11,98	12,78	13,33	12,19	12,95	12,28	12,23	12,08	10,64	11,53	11,55	11,97
5. Kreativitás	11,91	11,47	11,98	12,08	12,36	12,21	11,72	11,66	12,06	11,46	11,70	11,91	12,02	12,05
6. Presztízs	11,50	11,84	11,59	11,17	11,77	11,94	11,63	11,65	11,33	10,99	11,15	11,58	11,67	11,57
7. Szellemi ösztönzés	11,39	11,20	11,32	11,81	11,69	11,85	11,22	11,41	11,63	10,95	10,67	11,68	11,37	11,30
8. Munka teljesítmény	11,35	11,27	11,41	11,45	12,05	11,44	11,36	11,04	11,05	10,75	11,18	11,27	11,43	11,71
9. Függetlenség	11,13	11,27	11,21	10,89	11,00	11,04	11,17	11,36	11,18	11,02	10,69	11,47	11,28	10,99
10. Hierarchia	11,09	11,17	11,15	11,05	11,49	11,17	11,15	10,53	10,95	10,99	10,66	10,79	10,84	11,49
11. Anyagiak	10,85	11,54	11,16	9,92	10,87	10,58	10,76	10,90	10,66	10,83	11,39	10,93	11,10	10,86
12. Munkával kapcsolatos biztonság	10,76	10,83	11,08	10,36	10,21	10,73	11,29	10,47	10,95	11,26	8,40	10,99	10,53	10,89
13. Fizikai környezet	10,40	10,85	10,76	10,10	9,56	10,17	10,71	10,52	10,45	10,83	8,01	10,39	10,36	10,44
14. Esztétikum	9,57	8,96	9,73	9,64	10,10	9,81	9,76	8,99	9,74	9,76	8,87	9,33	9,77	9,69
15. Irányítás	8,58	9,13	8,63	7,96	7,36	8,25	8,48	8,79	8,25	8,47	8,78	8,96	8,81	8,73

*A Népegészségügyi Karról 13 fő válaszolt, ezért nem szerepel az elemzésben. A Zeneművészeti kar hallgatói ebben a periódusban nem jelentkeztek a programba.

** Csak az átlagokat közöljük.

Forrás: DETEP 2001-2008

M2. tábla: Az értékkörök rangsora és átlaga régióként

Értékkörök	Észak-alföldi régió			Észak-magyarországi régió			Dél-alföldi régió			Budapest			Dunántúli régiók			Teljes minta		
	Átlag	Szórás	R.	Átlag	Szórás	R.	Átlag	Szórás	R.	Átlag	Szórás	R.	Átlag	Szórás	R.	Átlag	Szórás	R.
Társas kapcsolatok	12,57	2,205	1.	12,61	2,122	1.	11,79	2,598	4.	9,93	2,284	1.	12,62	2,028	1.	12,54	2,02	1.
Változatosság	12,54	2,046	2.	12,59	1,973	2.	12,31	2,187	1.	12,01	1,767	5.	12,62	1,860	2.	12,52	2,25	2.
Önérvényesítés	12,46	2,004	3.	12,32	1,928	3.	12,29	2,113	2.	12,65	1,679	1.	12,15	1,956	5.	12,43	1,97	3.
Altruizmus	11,98	2,610	4.	12,20	2,410	4.	12,03	2,552	3.	11,63	2,109	9.	12,30	2,475	3.	12,07	2,55	4.
Kreativitás	11,97	2,236	5.	12,03	2,176	5.	11,79	2,305	5.	11,06	1,866	1.	12,15	1,888	4.	11,91	2,22	5.
Presztízs	11,51	2,324	6.	11,53	2,244	7.	11,32	2,441	6.	12,38	1,790	3.	10,96	2,085	9.	11,50	2,28	6.
Szellemi ösztönzés	11,49	2,099	7.	11,54	2,200	6.	11,19	2,238	7.	9,16	2,932	5.	11,70	1,654	6.	11,39	2,23	7.
Munkateljesítmény	11,29	1,989	8.	11,48	2,051	8.	11,14	2,716	8.	11,78	2,027	6.	11,47	1,780	7.	11,35	2,01	8.
Függetlenség	11,12	2,006	9.	11,14	2,239	9.	10,89	2,040	10.	11,77	1,814	7.	10,85	1,829	10.	11,13	1,99	9.
Hierarchia	10,95	2,299	10.	11,10	1,948	10.	11,10	2,385	9.	12,46	3,850	2.	11,00	2,106	8.	11,09	2,36	10.
Anyagiak	10,87	2,582	11.	10,79	2,620	11.	10,67	2,701	12.	12,08	2,179	4.	10,17	2,239	11.	10,85	2,59	11.
Munkával kapcsolatos biztonság	10,46	3,094	12.	10,31	3,221	12.	10,72	3,209	11.	11,75	2,438	8.	10,57	2,998	12.	10,76	3,02	12.
Fizikai környezet	10,21	2,762	13.	10,02	2,856	13.	10,23	2,738	13.	11,38	2,238	10.	10,57	2,473	13.	10,40	2,73	13.
Esztétikum	9,45	2,605	14.	9,54	2,455	14.	9,78	2,543	14.	10,92	2,083	11.	10,09	2,457	14.	9,57	2,55	14.
Irányítás	8,53	2,665	15.	8,36	2,722	15.	8,69	2,889	15.	11,02	2,335	12.	8,13	2,213	15.	8,58	2,70	15.
Elemzsám összes N=2694*	N=1805			N=499			N=184			N=123			N=46			N = 3158*		

Forrás: DETEP 2001-2008 *A különbséget a nem válaszok adják